

θηκε στὴν ἀποτύπωση τῆς σκηνῆς καὶ ἀπὸ τὴ γνῶση δὺο ἀκόμη ἐπιγραμματῶν ἀπὸ τοῦ 5 βιβλίου τῆς Παλατινῆς Ἀνθολογίας, τοῦ 55 καὶ τοῦ 202.

11. Βλ. Ἡλίας Τσιριβάκος, Ἐπιτύμβιος στήλη ἐξ Ἀθηνῶν, Ἀρχ. Δελτίον 23 (1968) σ. 72: «Ἡ λύρα λοιπὸν συμβολίζει πιθανῶτα τὴν ἀγάπην τοῦ νέου διὰ τὴν μουσικὴν καὶ ὁ μικρὸς λαγῶς, ὁ ὁποῖος ἐξαιτίας τῆς γονιμότητός του ἐθεωρεῖτο ἱερὸν ζῶον τῆς Ἀφροδίτης καὶ ὡς τοιοῦτον προσεφέρετο εἰς αὐτὴν συχνάκις, τὸν ἔρωτα. Τὴν ἀπὸ μακροῦ παραδεγεμένην γνῶμην διὸ ὁ λαγῶς εἶναι ἐρωτικὸν σύμβολον, ἐνισχύει καὶ τὸ γεγονός διὸ εἰς ἀγγειογραφίας καὶ ἀνάγλυφα φέρεται πάντοτε ὑπὸ νέων ἢ προσφέρεται ὡς δῶρον πάντοτε εἰς νέους ἢ εταίρας.
12. Ἀριστοφ. Ἀχ. 1006, Ἐκκλῆσ. 843. Ἄλεξις 163.5. Πλάτων κωμ. 174.10 Βλ. Henderson δ.π. σ. 144.
13. Ε. Αἰηαίου, δ.π. σ. 34
14. Ν. Πολίτη, Ἐκκλ. Τραγ. 164,21 *πῶχει* (ἐνν. ἡ κόρη) τ' ἀχείλι κόκκινο σάν τὸ οὖρρο τὸ κεράσι
15. Διονύσιος Ἀλικαρνασεύς, Περί συνθέσεως ὀνομάτων 79. Οὗτοι σχηματισμοὶ γραμμάτων ἡμιφώνων δύνανται δ' οὐχ ὁμοίως κινεῖν τὴν ἀκοήν ἅπαντα ἡδύνει γάρ αὐτὴν τὸ λ καὶ ἔτσι τῶν ἡμιφώνων γλυκύτατον, τραχύνη δὲ τὸ ρ καὶ ἔστι τῶν ὁμογενῶν γενναϊότατον. Γιά τὴν ἠχητικὴ τῶν λέξεων στὸν Σεφέρη Βλ. Ξ.Α. Κοκόλης, λέξεις ἄπαξ: στοιχεῖο ὕφους, Ἀθήνα 1974, σ. 173 κ. ἐξ.
16. Ἀκόμη ἐντυπωσιακότερη ἡ παρουσία τῶν ὀργῶν στὸ προηγούμενο ἐπίγραμμα.
α' λλ
β' ρρλρ
γ' λλλρ
δ' ρλρ

Μιχάλης Κατσαρός, ὁ Ποιητὴς γιὰ τὸ Ποίημα

Ἀπὸ ἠχογραφημένη συζήτηση
τοῦ Δημήτρη Καλοκύρη μὲ τὸν συνθέτη

Πῶς βγαίνει ἀπ' τὸν ποιητὴ τὸ ποίημα
Μ.Κ.: Ὁ ποιητὴς, μπορεῖ νὰ μὴ γράφει τὸ ποίημά του, μπορεῖ περπατώντας νὰ ποῦμε μ' ἕνα τράμ, ἢ κυλώντας μ' ἕνα τράμ τοῦ Φαλήρου τὰ πράσινα, τὰ παλιά, θυμᾶμαι τὰ τράμ τοῦ Φαλήρου τὰ παλιά μὲ τὴ ρυμούλκα, τὰ ὁποῖα ἦταν περίφημα τράμ, ἔστριβε στίς Τζιτζιφιές... μάλιστα μ' ἔχει διῶξει ἕνας μηχανικός, ἀεροπόρος, μὲ δῶκε, μὲ καταδῶκε μ' ἕνα ἄλλο τράμ... Λοιπὸν, περπατώντας μὲς στους ἤχους τοῦ παλιοῦ τράμ, ἢ τοῦ σύγχρονου λεωφορείου ἢ ἀεροπλάνου, ὁ ποιητὴς συγκεντρῶναι ὕλικό: ἀκουστικό, ὀπτικό καὶ σκεψις. Ὅλο αὐτὸ τὸ

ὕλικό, τὸν ζεῖ. Τὸν ζεῖ καὶ προχωρεῖ στὴ ζωὴ κανονικά, ὅπου ἄξαφνα πετιέται μιὰ λέξη, σὰ νὰ εἶναι μπάσταρδο ἀπὸ μιὰ γωνία μὲ πολυβόλο, καὶ τὴ λέει. Ἄς ποῦμε τὴ λέξη... «χωμάτινο»... ἢ τὴ λέξη «ἄσπρο μύγαλο» ἄς ποῦμε, ὁπότε, μέσα του κάτι τοῦ φέρνει... καὶ μ' ὄλα αὐτὰ, ξεπετιέται ἕνας στίχος, ἕνας στίχος ποῦ μπορεῖ νὰ εἶναι... Ἐνζωλωρά, τὸ ἄσπρο μύγαλο τῶν γαλλικῶν σου ἐπαναστάσεων. Εἶναι τῆς ὄρας αὐτὸς ὁ στίχος... Ὅποτε, δὲν ἔχει σχέση οὔτε μὲ τὸ περιβάλλον, οὔτε μὲ τὸ τράμ, οὔτε τὰ μέσα συγκοινωνίας, ἀλλὰ ἀπλῶς βγήκε ἀπὸ μιὰ λέξη ποῦ ἦρθε, ἀπὸ ἕνα ἀγόρι, ἢ μιὰ μορφή ποῦ βλέπει, ἴσως ποῦ θυμάται τὸν Ἐνζωλωρά, ἀπὸ ἕναν γραβιά, ἕνα σύνολο εἰκόνας, κὶ ἀμέσως σκέφτεται τὸ στίχο αὐτό. Τὸν ἀφήνει τὸ στίχο, καὶ πὶο κάτω, ἄλλη μέρα, ξανά. Μετά, διὸ ὕλικό ἀπὸ τὴ ζωὴ συγκεντρῶσει ὁ ποιητὴς, θέλει νὰ τὸ ἀποτυπώσει στὸ χαρτί. Ὅταν τὸ ἀποτυπώσει στὸ χαρτί, μπορεῖ π.χ. νὰ μὴν εἶναι πλήρης ἡ ἀποτύπωση, ἀλλὰ δουλεύει μετὰ μὲ τὸ μολύβι, τὴν ἐμπνευστὴ του τὴν ἀρχική. Ἄν εἶναι ἀληθινὸς ποιητὴς, ἡ ποιητικὴ ἐντύπωση τοῦ τῆς ζωῆς, διατηρεῖται μέχρι ποῦ νὰ φτάσει στὸ πένσιλ, μέχρι τὸ μολύβι ὁπότε, ἂν διατηρηθεῖ ἡ ἐντύπωση τοῦ ἡ ποιητικὴ μέχρι ποῦ νὰ φτάσει στὸ μολύβι ὅπως εἶναι, μπορεῖ κατὰ τὴν ὥρα τῆς γραφῆς, νὰ ἀποτελέσει ἕναν σπόνδυλο μιᾶς ἄλλης ἰστορίας, ἐνὸς ποιήματος. Ἐδῶ εἶναι ἡ μεγάλη σέσηρα τῆς ποίησης καὶ τοῦ ποιητῆ, εἶναι ἂν ἡ φωτογραφίσις τῶν ποιητικῶν ἐντυπώσεων ἀπ' τὴ ζωὴ, εἶναι ὑπαρκτές, ἢ μὴ ὑπαρκτές. Δηλαδή, ἐπανερχεῖται ἡ σκέψη πάλι στίς παλιές ἐντυπώσεις ποῦ ἔζησε μιὰ μέρα ὀλόκληρη σάν ἕνας Ντενίσοβιτς; Ἐδῶ, εἶναι... Ἐχει πρόγραμμα ὁ Ντενίσοβιτς νὰ ποῦμε, γιὰ μιὰ μέρα ποῦ ζεῖ, ποῦ κατέρχεται ἀπὸ τὴν πόλη καὶ γράφει ἕνα μυθιστόρημα; Ὁ Ντενίσοβιτς λοιπὸν, τὸ ἔγραψε: μιὰ μέρα τοῦ ἦρθε, ἦτανε ψηλά, κατέβηκε, κὶ ἔγραψε μυθιστόρημα γιὰ μιὰ μέρα, ὄλη τὴν ἐντύπωση τὴν ἀποτύπωσε. Ἐδῶ ὁ ποιητὴς πρέπει νὰ ἔχει ὀπτικές ἰκανότητες, δηλαδή ἐγγραφές ἀπ' τὴ ζωὴ. Αὐτές τίς ἐγγραφές ἀπ' τὴ ζωὴ, νὰ τίς παίρνει ὅποτε θέλει. Αὐτὸ ὅμως δὲν εἶναι θέμα τοῦ ποιητῆ, εἶναι θέμα τῶν Μουσῶν του, ἂν τὸν περιβάλλουν οἱ Μοῦσες... Ὁ ποιητὴς τίς ἔζησε, ἀλλὰ οἱ Μοῦσες ποῦ μπορεῖ νὰ τίς εἶδαν καὶ νὰ διατήρησαν τίς εἰκόνας του τίς ποιητικές, μποροῦν νὰ τίς ἐπαναφέρουν πάλι, κὶ ὅταν πιάνει τὸ μολύβι, ὁ ποιητὴς, ἐρχονται οἱ Μοῦσες ποῦ τὸν παρακολουθοῦν, ἂν εἶναι ποιητὴς, ὄλες μαζί, καὶ γράφουν ἐκεῖνο ποῦ ἔζησε, ποῦ εἶδε, καὶ κατὰ κάποιον τρόπο τὸν ἐντυπωσίασε. Ἀλλὰ ἡ ἐντύπωση εἶναι βαθεῖα, βαθυτάτη ἢ ἱμπερσιόν. Κὶ ἔτσι βγαίνει ἕνα ποίημα ἀληθινόν. Τίς Μοῦσες τίς θεωρῶ ὅπως τίς θεωροῦσε ὁ Ὅμηρος: «ὡς μάλα πόλλα». Ἀφοῦ ὑπῆρχε

Ένα «ως μάλα πόλλα» κατοικούσαν οι Μούσες στον Όμηρο. Ο ποιητής καλεί τη Μούσα για να τραγουδήσει. Πολλοί ποιητές τό γράφουν κιόλα. Έγώ τό 'γραφα στο «Πās Λακίς Μεσλέ» τό Έγραψα για τό νέο πνεύμα. «Τώρα», λέω, «ας σύρει τό χέρι μου, ας έρθει νέον πνεύμα κι ας πάρει τό χέρι μου, και νά σύρει αν υπάρχει...» αυτό και τό άλλο... Και ήρθε τό νέο υπάρχει...» αυτό και κείνο και τό άλλο... Και ήρθε τό νέο πνεύμα, έσυρε τό, χέρι μου, και μου 'γραψε μιά φράση, αυτόματης γραφής. Οί σουρεαλιστές χρησιμοποιούσαν τήν αυτόματη γραφή, παραδίδονταν στή μούσα όλόκληροι, κι έγραφε τό χέρι τους αυτόματο. Κι ο Ρίτσος γράφει αυτόματη γραφή, για άσκηση μου ειπε... γράφει σελίδες όλόκληρες με αυτόματη γραφή. Στην αρχή του ποιητικού μου βίου, κι εγώ Έγραψα αυτόματη γραφή, μετά τήν έλέγχω, τήν αυτόματη γραφή τήν έλέγχω, δηλαδή δέν αφήνω τήν ίδια τή μούσα νά μου σύρει τό χέρι για νά γράψει, αλλά τήν έλέγχω ο ίδιος τή γραφή αυτή, κι έτσι μετά καθαρίζω, δι, έγραψε... Μετά, τήν αυτόματη γραφή τήν κάνω κι ο ίδιος. Δηλαδή μπορεί κι αυτή τή στιγμή νά σās πω ένα ποίημα... "Αν μου δώσετε ένα θέμα... Νά κάνουμε ένα πείραμα... Νά σās πω ένα ποίημα. "Αν μου δώσετε αυτή τή στιγμή ένα θέμα, θά σās φτιάξω αυτή τή στιγμή ένα ποίημα.

— *Θέμα: Μιχάλης Κατσαρός!*

M.K.: Ένα αυτοπορτρέτο... Δέν είναι θέμα ο Μιχάλης Κατσαρός! Μιχάλης Κατσαρός θέμα; Νά κάνω μιά αυτοπροσωπογραφία, αυτή τή στιγμή!... έτσι... πρίμα βίστα όπως λένε... Μέ λόγια...

Ω Νταριός Μιλό...

"Ω Νταριός... Όχι... δέ θά τό άρχισω έτσι... Μ' έπιases άπάνω στο τσάκ νά πούμε πού... Έπρεπε νά ήταν έξ άντικειμένου τό θέμα... Όποτε μπορώ νά πω μιά αυτοπροσωπογραφία για τό Μιχάλη Κατσαρό... Δέν μπορώ νά πω αυτό τό θέμα... Γιατί είναι πιά έντελως νά μιλήσω για μένα... ας έκληφθει τότε ποίημα, αυτό πού ειπα προηγουμένως για μένα, για τόν ποιητή. Μπορώ όμως αν μου δώσεις έξ άντικειμένου ένα θέμα, αν μου δώσεις... όχι όμως τό Μιχάλη Κατσαρό... Μερικές λέξεις...

— *Νά δώσουμε για θέμα αυτό τό μαγνητόφωνο;*

M.K.: Μαγνητόφωνο... Έγγραφαί... α!

Σονάρριζε στο μαγνητόφωνο ο Τζό,

ήταν τό Χάρλεμ γεμάτο φίδια...

Έτσιρίριζε ή Έντιθ

για τόν παλιό τους, τό μεγάλο, τό φωτεινό σκοπό

του Τόμ του νέγρου με τό κόκκινο καπέλο.

Τά τράμ έτρέχανε στο Χάρλεμ

μια νύχτα

χωρίς κανέναν στο Μπροντγουέι νά φανεί

Κι ο Τζό, — τί θλίψη Θέ μου —

Έρθε, κι ειπε, «Monsieur, ξερετε τό Μάρκο, τον Εύαγγελιστή;

"Α, οί αναρχικοί με κυνηγάνε, θέλω λίγο ψωμί

Τό Χάρλεμ... όλοι πεινάνε...

"Ο Τζό με τήν τρομπέτα τί μπορεί;

Κι ή Έντιθ, τ' άπάντησε:

«Τό μαγνητόφωνό σου Τζό,

Είναι τόσο παλιό

από τόν πρώτο κινηματογράφο

πού όμιλούσε

Μά ή φωνή του ήταν χαμένη μέσα στον ηηλό.

[sic]

Μιχάλης Κατσαρός

Ένα σχόλιο πάνω στα δημόδη νανουρίσματα

"Όταν ή μητέρα βάζει τό παιδί της νά κοιμηθεί — αυτές τίς κινήσεις τής προετοιμασίας τίς μαντεύει κανείς — επιθυμεί ή ίδια περισσότερο από τό παιδί νά κοιμηθεί. Η προετοιμασία τό ύπνου προποθείε διαδοχική άπαλλαγή από τόν γύρω συγκεκριμένο χώρο, άπομάκρυνση ήθελημένη από τά καθημερινά, τά συνήθη γεγονότα και τά συμβάντα.

Η ύπόθεση του ύπνου φαίνεται ν' άπασχολεί σ' όλη τήν έκταση, τό κείμενο ενός δημόδους νανουρίσματος. Τά μικρά νανουρίσματα όσο «γλυκά» και σύντομα και αν φαίνονται, προϋποθέτουν ότι άπευθύνονται στο τελευταίο στάδιο, πριν από τήν βύθιση σε ύπνο του παιδιού ή ακόμα τήν εισαγωγή και τοποθέτηση τής μητέρας, πάνω στη δική της συγκεκριμένη ανάγκη νά κοιμηθεί. Τό θέμα τής άυπνίας — γιατί όχι και τής άγρυπνίας — τής μητέρας φαίνεται νά δένει άποφασιστικά τήν ιστορία, τό λόγο του νανουρίσματος πάντα όπως τραγουδιέται, ψέλνεται ή και ψιθυρίζεται άκόμα.

Έδω παρατηρώ έκπληκτος πώς από τόν συγκεκριμένο χώρο — τόπος, αύλη, σπιτι, όνόματα φίλων, αριθμοί, μικρά άντικείμενα, κ.λπ. — σιγά σιγά και άπαλά, άνεπαίσθητα, με λέξεις πού ήχούν χωρίς νά λειτουργούν ένεργητικά, αλλά παθητικά και καταστατικά, ή μητέρα οδηγεί τό παιδί της, ως από τό χέρι με κορδέλα, στα δάση, στα ποτάμια, στα νερά — σε αυτό τέλος πάντων πού συνήθισαν νά λένε «φύση» όπου και ή ίδια τό αφήνει τελειώνοντας τό νανουρίσμα νά κοιμηθεί — έδω θά έπρεπε νά μάς άπασχολεί τό γεγονός δι, τό παιδί είναι ήμερών και δέ συμμετέχει στις διαφορετικές εναλλαγές του νανουρίσματος, και δι, είναι μιάς κάποιας ηλικίας, όποτε συμμετέχει άκουστικά, ίσως. Θά μείνω στο γεγονός ότι ή μητέρα επιθυμεί περισσότερο από τό παιδί νά κοιμηθεί, ή διε-